

בסידורים לפני פ' התמיד ובמשנת איזהו מקומן עיין לקמן סי' נ' אות א'.

זה נשמת ישראל כיון שאומרים דבר אחד של תורה מתנועעים לכאן ולכאן ולכל הצדדים כאור הנר, וכתוב נר ה' נשמת אדם, ואתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם, ולכן הם שוקטים בלא אור כלל".

תנוחת גופו של אדם בעת התפילה, וענין הנענוע

ז. שם: ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה⁶⁴ דוגמת התורה שנתנה ברתת, וכו' בשעה שמתפללים, על שם כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוכה. והוא מנהג קדמון מאד ומוזכר בזוה"ק (פנחס רי"ח: בלשוה"ק) "שאל (רבי אבא את ר"ש) מה הטעם שכל העמים שבעולם אינם מתנועעים, אלא ישראל לבדם כשעוסקים בתורה הם מתנועעים לכאן ולכאן בלא שום לימוד והרגל מאיזה אדם בעולם, ואינם יכולים לעמוד על מעמדם, אמר לו (ר"ש) וכו' כי נשמותיהן של ישראל חצובים מנר הקדוש הדולק, וזה הנר בשעה שנדלק מן התורה העליונה אינו שוקט אפילו לרגע וכו' כאור הנר הנאחז עם הפתילה, שמתנועע לכאן ולכאן, כעין

ובכוזרי (מאמר שני אות ע"ט) "אמר הכוזרי אשאל אותך התדע למה מתנועעים היהודים בקריאת העברית, אמר החבר אמרו כי בעבור העיר החום הטבעי" וכו', וטוב הוא להשיג⁶⁵ הכוונה ולבטל⁶⁶ מחשבות זרות.

ובמשנ"ב (סק"ה) בשם המג"א (סק"ד) בשם הרמ"ע מפאנו שבתפילת שמונה עשרה אין להתנועע, שהוא⁶⁷ בקשת רחמים ויש לעמוד באימה, והצדיקים⁶⁸ שהיו מגיעים למדרגות גבוהות בדביקות בהשי"ת היו עומדים בתפילתם בלי זיז וניע, אבל לא⁶⁹ כל אדם זוכה לכך, ובלבד שלא⁷⁰ יעשה תנועות משונות וידע שעומד לפני מלך הכבוד, ולא⁷¹ ינענע ראשו לימין ושמאל דרך שחץ וגאווה, ומנהג צדיקים⁷²

בלחש משום דמשה רבינו לא אמרה, ומביא שכן הוא במהרש"א שם, ועיי"ש שמש"ה בתפלת עיו"כ קטן אין מקפידים לומר דווקא בלחש, אמנם בהג' חכמת שלמה על שו"ע סי' ס"א סעי' י"ג דבטור סי' תרי"ט בשם המדרש מבואר שהאמירה בלחש שלא יתקנאו המלאכים שבשבח זה מקלסים להקב"ה, א"כ תמיד כשאומרים שבח זה יש לומר בלחש זולת יום הכיפורים שדומים אנו למלאכים, וכ"כ למעשה הבן איש חי בתשובותיו תורה לשמה סי' קצ"ו דרך דרך לימוד מותר בקול (ולדבריהם גם לאחר ברכה לבטלה יש לומר בלחש), וכ"כ בליקוטי מהרי"ת בשם סדר היום, ובכה"ח סי' ס"א סקמ"ז ש"מ"מ ישמיע לאזניו קצת, ומאיך בשלחן הטהור סעי' י"א כותב בפשיטות דבשכמל"ו דאנא בכח אפשר לומר בקול רם. ⁶⁴ והכוונה על קריאת התורה בביהכ"נ בשני ובחמישי שבת ומועדים, אך גם בשעה שלומדים תורה שבכתב ושבעל פה, וכדאיתא בזוה"ק דלהלן ובאר"ר סק"ב ובמשנ"ב סק"ה. ⁶⁵ צרור המור (להר"א סבע זי"ע) יתרו עה"פ וירא העם וינעו. ⁶⁶ ס' דורש טוב ערך יצר הרע בשם הבעש"ט זי"ע כעין הטובע בנהר עושה תנועות לצאת מהמים הזידונים. ⁶⁷ כה"ח סק"ט, ובשר"ח כללים מערכת נ' כלל מ"ו שכ"ה בסידור האר"י ז"ל קול יעקב בתפלת עמידה יעמוד בריא אולם, בסוד בעמדם תרפינה כנפיהם (יחזקאל א'). ⁶⁸ בצוואת הריב"ש "פעמים התפלה באהבה ויראה והתלהבות גדולה בלי שום תנועה, והוא דביקות גדולה יותר משנראה בחוץ, ואין לקליפה אחיזה בזו התפלה שכולה פנימיות", וכן ידוע מצדיקים קדושי עליון, וכהא דס' קול אריה על רבו החת"ס זי"ע "שראהו בשעת תפילת מנחה כאבן דומם בלי להתנועע שום אבר ושפתיו מרחשין ופניו בוערים כלפיד אש". ⁶⁹ שלחן הטהור סעי' ט' "לפעמים יש צדיק המתחנן לפני קונו בלי תנועה ובתוכו מאיר כאש להבת שלהבת, ולא כל אדם זוכה לזה, ולא בכל שעה שכית זה". ⁷⁰ מחזיק ברכה סק"ב. וביותר יזהר בכך בשמו"ע כשמתנועע לפניו ולאחריו שלא יהיה בתנועות גדולות ויהיה ככורע ומוסיף על הכריעות, וכדלקמן סי' קי"ג אות א' עיי"ש. ⁷¹ וכדאיתא במשנ"ב בשם א"ז, ובס' שלחן אש סי' זה דמוזה"ק (הנזכר) משמע שאין בזה חסרון, כדוגמת נר, שהגוף על מעמדו והראש מתנועע, והכל לפי הענין. ⁷² בקיצור של"ה ובאר"ר סק"ב בשם מצאתי כתוב "התנועה הישרה בעיני

להקפיד שלא להתנועע כלל לימין ושמאל אלא לפניו ולאחריו, וכדברי המהרי"ל המובא במג"א. והנענוע שהוא⁷³ כח הנשמה, הוא הכל⁷⁴ לפי מה שהוא אדם, ומשתנה⁷⁵ בכל אדם לפי צחות נפשו ועל פי מעשיו, ולכן⁷⁶ אין לאדם לחקות תנועות אחרים, כי לא יהא בה חיות אלקות. ובכלל הנהגת האדם בתנוחת גופו בעת התפילה, כשיושב אל⁷⁷ יסמוך לאחוריו ולא יהיה מוטה לצדדים ולא יפשוט רגליו ולא ירכיבם זה על זה מפני שכל זה הוא דרך גאווה.

אמירת פסוקי המוספין

ח. סעי' א', שו"ע: בשבת אומרים אצל פרשת התמיד פסוקי מוסף דשבת, אבל לא בר"ח ויו"ט מפני שקורין בתורה בפסוקי מוסף. רמ"א: וי"א שמזכירין גם מוסף דר"ח וכן נוהגין כדי לפרסם שהוא ראש חודש. וכן⁷⁸ נהגו בזמן שבית המקדש היה קיים שעוד בשעת הקרבת

תמיד של שחר בראש חודש כשהיו מעלין איברי התמיד לכבש היו מניחים אותם בשינוי מבכל יום, בין קרן לקרן במקום הילוך רגלי הכהנים, כדי לפרסם שהוא ראש חודש, וכדאיתא בגמרא (סוכה נ"ד:) וברמב"ם (פ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ג), ולזכר⁷⁹ זה נהגין להזכיר פסוקי מוסף לאחר פרשת התמיד, הגם שעדיין לא התפללו תפילת שחרית.

אמנם מנהג הספרדים⁸⁰ על פי קבלת האר"י ז"ל שלא לומר פסוקי מוסף לפני התפילה, לא בשבת ולא בראש חודש, ובשער הכוונות⁸¹ הסביר טעמו כי חשש לדברי המנהיג (המובא בטור הכא) שכשעדיין לא התפלל שמו"ע דשחרית שנתקן במקום קרבן תמיד אין נכון להזכיר פסוקי המוספין.

ובקהילות האשכנזים גם בקרב אלו הנוהגים בתפילה כפי קבלת האר"י ז"ל יש⁸² שכתבו

לכוף כאגמון ראשו להתנועע לצד הפנים, וכ"ה בעט"ז סי' צ"ה בשם תשו' הרמ"ע מפאנו סי' קי"ג, ובמנהגי קאמרא (אות ס"א) היו מקפידים שלא להתנועע בתפילה אל ימין ושמאל אלא לפניהם ולאחוריהם, ומאמור"ר זצ"ל שמעתי בשם א"ז זצ"ל שבצעירותו זקינו מוהרי"ל מאזורוב זצ"ל הדריכו וחניכו שלא להתנועע לימין ושמאל באומרו שהוא כדרך ביטוי שלילי של אדם המסרב ואינו נכנע, ובמקור חיים לחו"י בשם כלבו סי' ע"ד שמרגילין התינוקות לנענע גופן בעת הלימוד, וכאמור לעיל בזה"ק הנזכר נשמת יהודי מעצמה מתנוענעת (וידועה העובדא ממוהרי"א אייבשיץ זי"ע), אלא אפשר שהכוונה להרגילו להתנועע כהוגן, וכמשנ"ת. והנה בודאי אין לגעור על המתנוענעים לימין ושמאל דבליקוטי מהרי"ח מביא סי' מעבר יבק פרק ל' טוב לנענע עצמו דרך ימין ושמאל, וכאמור כ"מ מזוה"ק שמנענע כנר לכל צדדיו, אך בלבד שלא יהיה דרך שחץ וגאווה, וגם יזהר שלא יהיה ימין ושמאל ומיד לפניו ולאחריו דדמי לשתי וערב, וכבר העיר על כך בלקט הקמח החדש סקט"ז בשם סי' שמע ישראל. 73. סה"ק נועם אלימלך פר' קדושים (ד"ה אל תפנו). 74. וכן כך לשון הפמ"ג א"א סק"ד. 75. נוע"א שם. 76. שם, וכפל דבריו בפ' אמור (ד"ה ובחמשה). 77. בה"ט סי' צ"ה סק"ג בשם עט"ז. 78. מג"א ומחצה"ש סק"ג. 79. סידור צלותא דאברהם בפ"י עמק ברכה, וכדי להזכיר לומר יעלה ויבוא. 80. פר"ח סי' נ', ברכי יוסף סי' א' סק"ג וסי' תכ"א סק"א דלא נהגין בזה כדברי המחבר לומר פסוקי מוספין דשבת, חסל"א סק"ב, כה"ח סק"ו בשמם. 81. הו"ד כה"ח בריש סי' זה, אך עדיין טעמו טעם עפ"י נסתר, דהא שאר פרשיות חטאת ואשם ומשנת איזהו מקומן וכו' נהגין לומר, אע"ג דלא היו מקריבין קרבנות לפני התמיד, וכ"ש פסוקי קרבן מוסף דאינו אלא לזכר בעלמא דהא לא אמרינן יה"ר וכו' לאחר מכן. 82. אורחות חיים ספינקא סי' תכ"א סק"א ובאשל אברהם בוטשאטש "בשם האר"י ז"ל שלא לומר הכוונה רק שאין חיוב לומר, אבל אין קפידא על מי שאומר, והוא כקורא בתורה, ונכון לאומרו כדי לכלול הבקשה שאומרים שיהא שיח שפתותינו במקום הקרבנות", והיעב"ץ בסידורו כתב "תערומת המנהיג דבריו נראים בזה, אלא שהמנהיג עוקר הלכה זו, עכ"פ מי שאינו אומרה כלל כאן לא יושג, אך גם המקדימה וסומכה לפ' התמיד אין